

Gespaard door de tijd

NIEUWE AANWINST

Hensglas van de Amsterdamse Wijk 5

Maker onbekend

1740-85. Loodglas, H 20,3 cm

Bijdrage: € 1.700 uit het KOG-Vereniging

Rembrandt Fonds

AMSTERDAM MUSEUM

(in bruikleen van het KOG)

Aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt
(mede dankzij haar KOG-Vereniging Rembrandt Fonds)

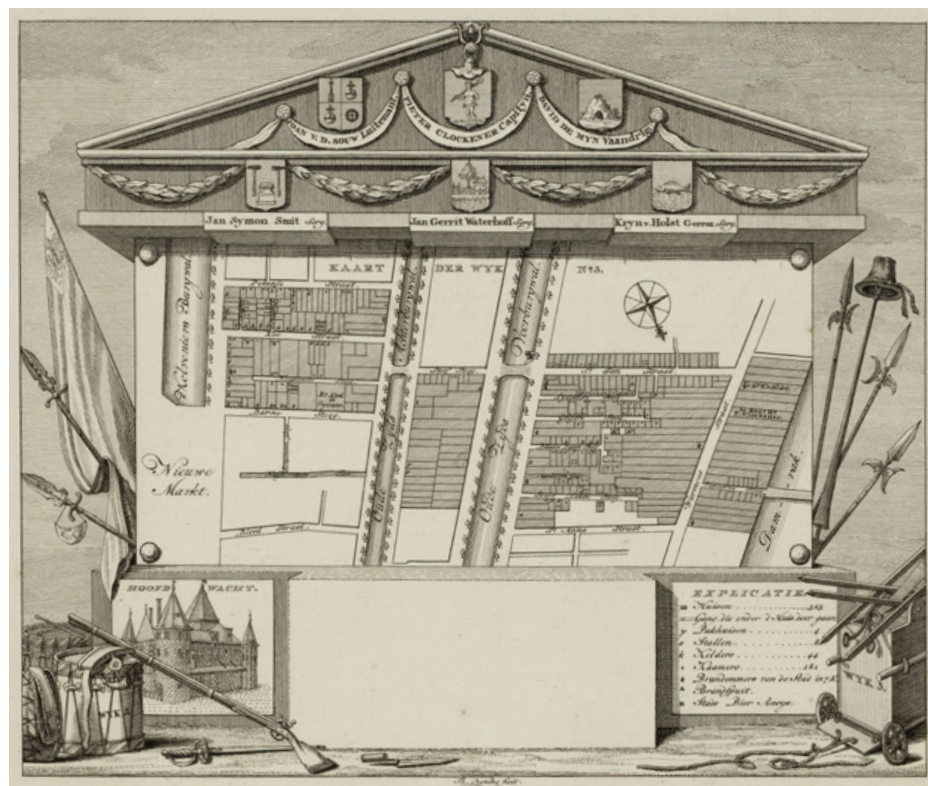

Het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap (KOG) heeft vorig jaar op de kunstbeurs PAN in Amsterdam een zeldzaam henglas van de Amsterdamse schutterij weten te verwerven. Dankzij het opschrift is bekend dat dit glas was bestemd voor de schutters van Wijk 5, een van de in totaal 60 wijken van de stad. De aankoop kon worden gedaan mede dankzij het KOG-Vereniging Rembrandt Fonds.

Sinds 1931 maakt de Commissie Burgerbewapening en Schutterij, voortgekomen uit de in 1884 opgerichte Historische Collectie der Schutterij te Amsterdam, deel uit van het KOG. De initiatiefnemers hadden destijds een vooruitziende blik, zij beperkten hun verzamelgebied niet alleen tot hun eigen schutterij, maar vroegen ook alle andere stedelijke schutterijen materiaal als uitrustingsstukken, prenten, voorschriften en dergelijke aan te leveren. Dat is in dermate ruime mate gebeurd dat er nu gesproken mag worden van een collectie van nationaal belang. Door allerlei omstandigheden zijn de voorwerpen uit deze verzameling verdeeld geraakt over twee musea, het Amsterdam Museum en het Nationaal Militair Museum te Soesterberg. Maar in deze collecties bevinden zich geen aan de schutterij gerelateerde glazen. Ook het Rijksmuseum met zijn grootste en belangrijkste verzameling Nederlands gegraveerd glas bezit geen schutterijglazen. Is hier een verklaring voor?

OVERLEVINGSKANS

Er zijn honderden glazen van besturen van vroed- en waterschappen, hofjes, wees- en armeninstellingen bewaard gebleven. Behalve dat het hier gaat om breekbaar materiaal, hangt de overlevingskans van zulke glazen

nauw samen met de relatie tot een provinciale of stedelijke overheid, of het moment waarop een instelling werd opgeheven. Waterschappen en hofjes bestaan nog altijd en wees- en armeninstellingen zijn pas in de tweede helft van de 20ste eeuw gesloten. Glazen van deze organisaties zijn vaak nog bewaard, hetzij in de instelling zelf, hetzij in stedelijke verzamelingen. Maar dat liep anders bij de schutterijen.

Na de inval van de Fransen en het daarop uitroepen van de Bataafse Republiek in 1795 werden de schutterijen ontbonden. Veel archiefmateriaal werd vernietigd en met andere bezittingen, zoals glazen, is niet altijd even zorgvuldig omgegaan. Het is overigens de vraag of er wel veel gegraveerde glazen zijn geweest. Op schuttersstukken zijn lang niet alle glazen pronkglazen of anderszins gegraveerd, maar 'gewoon' om uit te drinken. Feit is dat schutterijglazen extreem zeldzaam zijn.

Een voorbeeld van een 18de-eeuws Burgerwacht-briefje met de indeling van Wijk 5. De attributen langs de randen, zoals het geweer en de trommel in de linker benedenhoek en brandspuit in de rechter benedenhoek, verwijzen naar taken van de schutterij.

WIJK 5

In steden als Amsterdam lag de verantwoordelijkheid voor het handhaven van orde en veiligheid bij de schutterij. Daartoe was de stad in wijken verdeeld, elk met een eigen vendel waaraan leiding werd gegeven door drie officieren. Met het groeien van de stad nam tot 1795 ook het aantal wijken toe, tot in totaal 60. Om een goed beeld te krijgen van deze wijken werden vaak versierde en zeer gedetailleerde kaarten vervaardigd waarop (pak)huizen, stallen, loodsen,

wachthuizen, maar ook de locatie van brandspuiten waren ingetekend. Van 35 wijken zijn dergelijke kaarten bekend, van 25 niet. Wijk 5 is daar helaas een voorbeeld van. Maar gelukkig zijn er van deze wijk wel zogenaamde wachtbriefjes bewaard gebleven, gebruikt om een schutter 'de wacht aan te zeggen', met andere woorden, wanneer hij dienst had. Hierop is een plattegrond weergegeven waarop is te zien dat de wijk begint bij de Kloveniersburgwal vlakbij de Nieuwmarkt, met als wijkgrens de Barndesteeg en de Stoofsteeg, over de Oudezijds Burgwal de St. Jansstraat en de St. Annastraat en over de Warmoesstraat waar nu de Bijenkorf en de Beurs van Berlage staan.

Het verworven loodglas is een zogenaamd hensglas, bedoeld om rond te gaan om de onderlinge band van de schutters te bestendigen. De afmetingen zijn er dan ook naar: het glas is 20,3 cm hoog en heeft een kelk met een diameter van 9,3 cm. Op de kelk is in radgravuretechniek de tekst aangebracht 'T WELZIJN VAN WYK 5.

In september van dit jaar is het hensglas in permanente bruikleen overgedragen aan het Amsterdam Museum. Bijzonder is dat in 2008 het KOG aan hetzelfde museum een eveneens uit de 18de eeuw stammend, fraai gegraveerd Amsterdams pronkglas in bruikleen heeft gegeven. Dat glas is gewijd aan het terugtrekken van Adriaan ter Borg jr. als vaandrig van het schutterijvendel van Wijk 28 in 1743. Dankzij die combinatie van een gebruiksglas en een pronkglas kan het Amsterdam Museum op een aansprekende manier het interne functioneren van de schutterij demonstreren. \

Jacques A.C. Bartels
Voorzitter Commissie Burgerbewapening en
Schutterij KOG

Schutterijglas
'Vaandrig van
D'compagnie Wyk No 28'
Maker onbekend
In of voor 1743. Loodglas,
H 20 cm
AMSTERDAM MUSEUM
(in bruikleen van het KOG)

